

JERZY SUCHTA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

WIELKOBSZAROWE GOSPODARSTWA ROLNE W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Abstract: Large area farms above 300 ha of arable lands in Warmia and Mazury voivodships as regards their number in relation to the whole area of farms above 1 ha of arable lands, constitute a small percentage. They occupy amore significant position, however in the structure of the area of all farms. In quantity respect the most numerous representation has the area group in the 300-500 ha range, whereas in occupied general area respect – the area group above 1000 ha of arable lands. The smallest number of large area farms occurs in the middle and northern part of the province. On the basis of the data included in the agricultural census from 1996 and 2002 follows that in the period of the last six years, agricultural farms above 300 ha of arable lands in the region showed a falling tendency, which refers to their number, as well as to their area.

Wprowadzenie

Według zapisu w *Ustawie z 11 kwietnia 2003 r. o ustroju rolnym* (Dz.U. nr 64, poz. 592) za gospodarstwo rodzinne uważa się gospodarstwo rolne, w którym łączna powierzchnia użytków rolnych jest nie większa niż 300 ha. Można je określać mianem gospodarstw farmer-skich bądź wielkoobszarowych.

Bazując na danych źródłowych pochodzących z ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego w opracowaniu zawarto podstawowe informacje dotyczące gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 300 ha występujących na terenie woj. warmińsko-mazurskiego. Wiele bowiem wskazuje, że w związku z integracją naszego kraju z Unią Europejską te właśnie gospodarstwa mogą odgrywać znaczną rolę w konkurencji na rynku produktów rolnych.

Charakterystyka gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 300 ha użytków rolnych

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. na terenie woj. warmińsko-mazurskiego znajdowało się 335 gospodarstw wielkoobszarowych, w tym 145 o powierzchni 300-500 ha UR, 110 500-1000 ha oraz 80 o powierzchni powyżej 1000 ha użytków rolnych (*Raport 2003*). Uwzględniając ogólną liczbę gospodarstw rolnych powyżej 1 ha użytków rolnych, która w województwie wynosiła 52 072, gospodarstwa rolne powyżej 300 ha UR stanowiły 6,4%. Spośród łącznej liczby gospodarstw wielkoobszarowych tylko 37 nie prowadziło działalności rolniczej.

Gospodarstwa rolne powyżej 300 ha UR pod względem powierzchni ogólnej zajmowały areał 405,7 tys. ha i w stosunku do ogólnej powierzchni obejmującej gospodarstwa powyżej 1 ha UR stanowiło to 31,1%. (por. tab. 1)

Tabela 1

Liczba i powierzchnia wielkoobszarowych gospodarstw rolnych
w woj. warmińsko-mazurskim w 2002 r.

Grupy obszarowe użytków rolnych w ha	Gospodarstwa rolne		Powierzchnia ogólna	
	liczba	%	w ha	w %
Razem powyżej 300 ha	335	6,4	405 680	31,1
w tym: 300-500	145	2,8	63 797	4,9
500-1000	110	2,1	83 120	6,4
1000 i więcej	80	1,5	258 763	19,8

Uwaga: 1) w odniesieniu do ogólnej liczby gospodarstw rolnych powyżej 1 ha użytków rolnych w województwie
2) w odniesieniu do powierzchni ogólnej gospodarstw rolnych powyżej 1 ha użytków rolnych w województwie.

Źródło: *Raport z wyników spisów powszechnych w woj. warmińsko-mazurskim*. Urząd Statystyczny w Olsztynie. Olsztyn 2003.

Większość gospodarstw powyżej 300 ha UR należała do sektora prywatnego – w powierzchni ogólnej gospodarstw należących do wymienionego sektora stanowiły 58,5%.

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach wielkoobszarowych w odniesieniu do niektórych rodzajów tych gruntów dość znacznie odbiega od wielkości średnich, jakie odnotowano łącznie w gospodarstwach rolnych na terenie województwa, co wynika z danych zamieszczonych w tabeli 2.

Świadczą one o widocznym we wszystkich grupach obszarowych gospodarstw rolnych powyżej 300 ha UR, znacznie wyższym udziale

Tabela 2

Struktura użytkowania gruntów w wielkoobszarowych gospodarstwach rolnych
w woj. warmińsko-mazurskim w 2002 r.

Grupy obszarowe UR	Powierzchnia gruntów ogółem	Użytki rolne							Lasy i grunty leśne	Pozostałe grunty
		razem	Grunty orne			Sady	Łąki	Pastwiska		
			razem	zasiewy	odłogi					
w ha	w %									
Razem ¹	100,0	85,2	58,7	44,3	14,4	0,2	13,1	13,1	3,0	11,8
w tym: 300-500	100,0	90,4	72,5	61,4	11,1	0,1	9,6	8,2	1,8	7,8
500-1000	100,0	90,3	71,8	62,2	9,6	0,0	9,5	9,0	3,6	6,1
1000 i więcej	100,0	87,9	64,0	34,6	29,4	0,0	10,8	13,1	2,4	9,7

¹ Pozycja odnosi się do ogółu gospodarstw rolnych województwa.

Źródło: Jak w tab. 1.

gruntów rolnych niż średnio we wszystkich gospodarstwach rolnych w województwie. Niższy jest natomiast udział gruntów pozostałych w ogólnej powierzchni, w każdej z trzech grup gospodarstw wielkoobszarowych. Podobna sytuacja (z wyjątkiem gospodarstw w przedziale 500-1000 ha) występuje w odniesieniu do powierzchni lasów i gruntów leśnych. Zwraca uwagę także bardzo wysoki, bo wynoszący prawie 35% udział odłogów w grupie gospodarstw powyżej 1000 ha UR.

Na podstawie struktury użytkowania gruntów w gospodarstwach wielkoobszarowych można zatem stwierdzić, że w większości (poza grupą powyżej 1000 ha) są one ukierunkowane na wykorzystanie gruntów ornych dla celów produkcji roślinnej. Gospodarstwa powyżej 1000 ha UR w większym stopniu nastawione są na produkcję mleka i mięsa o czym świadczy zdecydowanie większy udział łąk i pastwisk w strukturze użytków rolnych. Znajduje to także potwierdzenie w liczbie pogłowia zwierząt gospodarskich w poszczególnych grupach obszarowych gospodarstw powyżej 300 ha UR (tab. 3.)

Ogólnie, jak wynika z przytoczonych danych, gospodarstwa wielkoobszarowe w porównaniu z pozostałymi gospodarstwami rodzinnymi pod względem liczby zwierząt gospodarskich wykazują największy udział w odniesieniu do pogłowia trzody chlewnej, a następnie drobiu i owiec. Procentowy udział w stosunku do całego pogłowia trzech gatunków zwierząt w gospodarstwach rolnych powyżej 1 ha UR wynosi odpowiednio 21,1%, 11,3% i 10,1%. Natomiast w odniesieniu do pogłowia bydła i koni 8,0% i 6,3%.

Tabela 3

Pogłowie zwierząt gospodarskich w gospodarstwach wielkoobszarowych
woj. warmińsko-mazurskiego w 2002 r.

Grupy obszarowe UR w ha	W sztukach na 1 gospodarstwo rolne					
	Bydło	w tym: krowy	Trzoda chlewna	Owce	Konie	Drób
Razem powyżej 300 ha	93,1	45,1	542,3	2,8	3,0	3157
w tym: 300-500	37,9	16,7	221,6	–	0,8	4613
500-1000	82,8	38,7	524,0	0,4	1,8	2183
1000 i więcej	207,2	105,2	1148,8	11,3	8,6	1858

Źródło: Przeliczenia własne na podstawie publikacji jak w tab. 1.

Rozmieszczenie wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w poszczególnych powiatach województwa jest znacznie zróżnicowane i nie tworzy wyraźnych układów przestrzennych. Jak wynika z tabeli 4 najwięcej tych gospodarstw występuje w powiatach olsztyńskim (45) i bartoszyckim (38). W następnej kolejności znajdują się powiaty ostródzki (26), olecki (21) oraz iławski (20). Prawdopodobnie odnosi się także do poszczególnych grup obszarowych gospodarstw wielkoobszarowych. Wyjątek stanowią tylko gospodarstwa powyżej 1000 ha, które najliczniej występują poza powiatem bartoszyckim na terenach powiatów olsztyńskiego, kętrzyńskiego i giżyckiego.

Uogólniając dane zawarte w tab. 4 należy stwierdzić, że gospodarstwa powyżej 300 ha najliczniej występują w podregionie olsztyńskim (149). Na drugim miejscu plasuje się podregion elbląski (106) a na trzecim – podregion ełcki (80). Prawdopodobnie dotyczy nie tylko ogólnej liczby omawianych gospodarstw wielkoobszarowych, ale także wszystkich trzech grup tych gospodarstw rozpatrywanych w tym ujęciu.

Przestrzenne rozmieszczenie wielkoobszarowych gospodarstw rolnych, analizowane pod względem procentowego udziału ich powierzchni użytków rolnych w stosunku do ogólnego arealu tych użytków w poszczególnych powiatach województwa, wskazuje również na bardzo duże zróżnicowanie terytorialne. Skala rozpiętości zamyka się bowiem w granicach od 13,3 do 57,9%. Z ryc. 1 wynika, że największy procentowo udział powierzchni użytków rolnych gospodarstw powyżej 300 ha UR występuje w powiatach bartoszyckim (57,9%) i giżyckim (53,2%). Natomiast najmniejszy jest w powiatach szczycieńskim 13,%, elbląskim (16,9%) i nowomiejskim (18,6%). Zatem i w tym przypadku trudno byłoby w granicach województwa wskazać względnie jednorodne rejony z punktu widzenia procentowej przewagi arealu użytków

Tabela 4

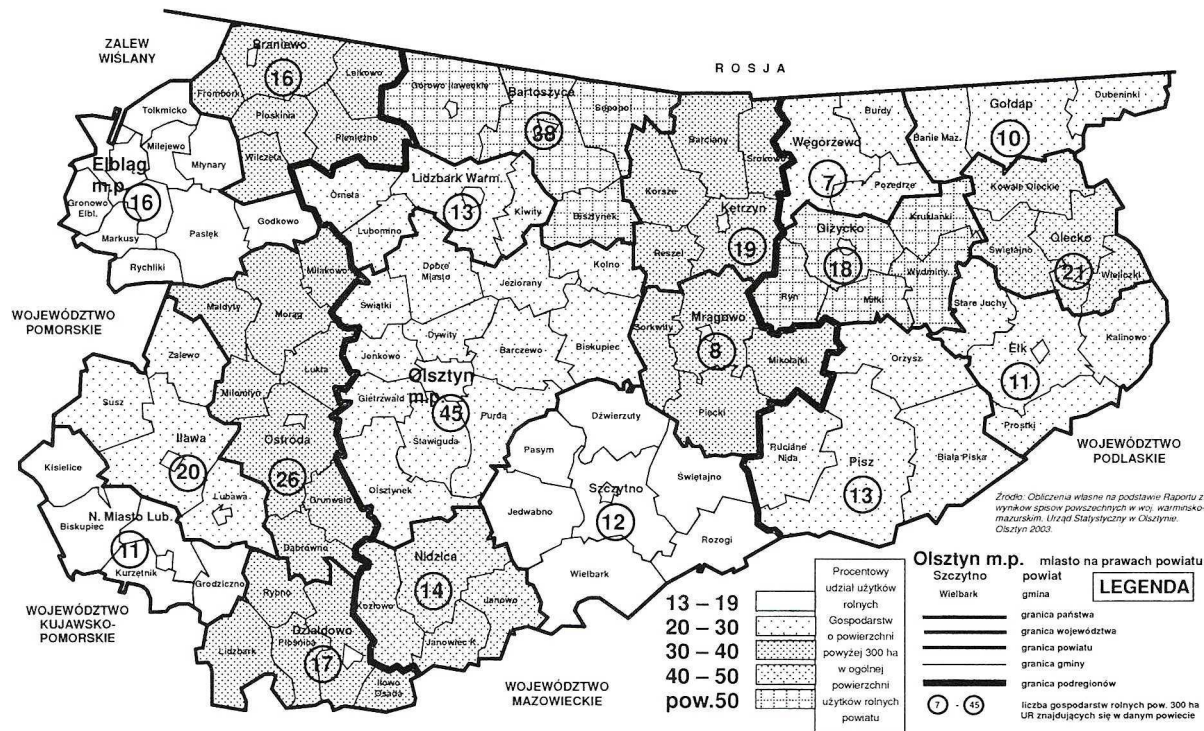
Liczba gospodarstw rolnych powyżej 300 ha użytków rolnych w podregionach i powiatach woj. warmińsko-mazurskiego w 2002 r.

Wyszczególnienie	Ogółem powyżej 300 ha	W tym: w grupach obszarowych (ha)		
		300-500	500-1000	1000 i więcej
Woj. warmińsko-mazurskie – razem	335	145	110	80
Podregion elbląski	106	57	33	16
Powiat braniewski	16	7	6	3
Powiat działowski	17	7	7	3
Powiat elbląski	16	12	2	2
Miasto Elbląg				
Powiat iławski	20	14	4	2
Powiat nowomiejski	11	4	6	1
Powiat ostródzki	26	13	8	5
Podregion olsztyński	149	59	46	44
Powiat baroszycki	38	13	12	13
Powiat kętrzyński	19	7	4	8
Powiat lidzbarski	13	4	6	3
Powiat mrągowski	8	1	3	4
Powiat nidzicki	14	8	2	4
Powiat olsztyński	45	19	15	11
m. Olsztyn				
Powiat szczycieński	12	7	4	1
Podregion elcki	80	29	31	20
Powiat elcki	11	1	7	3
Powiat giżycki	18	5	5	8
Powiat olecki	21	7	8	6
Powiat piski	13	9	3	1
Powiat gołdapski	10	3	6	1
Powiat węgorzewski	7	4	2	1

Źródło: Przeliczenia własne na podstawie publikacji jak w tab. 1.

rolnych gospodarstw wielkoobszarowych lub też jego braku. Można natomiast, podobnie jak w odniesieniu do liczby gospodarstw określić ranking poszczególnych podregionów województwa pod względem udziału użytków rolnych gospodarstw powyżej 300 ha w stosunku do ich ogólnej powierzchni w ramach tych podregionów. W tym przypadku na pierwszym miejscu znajduje się podregion elcki (35,2%), na drugim olsztyński (34,9%) na trzecim – elbląski (25,3%).

W cytowanej publikacji urzędu Statystycznego w Olsztynie zamieszczone zostały dane porównawcze odnoszące się do wyników spisów powszechnych z 1996 i 2002 r., z których wynika, że w ciągu mi-

Ryc. 1. Gospodarstwa rolne powyżej 300 ha użytków rolnych w powiatach woj. warmińsko-mazurskiego w 2002 r.

nionych 6 lat liczba gospodarstw powyżej 300 ha UR zmniejszyła się w województwie z 460 do 335. Jednocześnie zmalała powierzchnia ogólna tych gospodarstw z 515,7 tys. ha do 405,7 tys. ha (tab. 5).

Tabela 5

Zmiany dotyczące liczby i powierzchni wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w woj. warmińsko-mazurskim w latach 1996-2002

Grupy obszarowe UR w ha	Liczba gospodarstw w procentach		Powierzchnia ogólna w ha	
	1996	2002	1996	2002
Razem powyżej 300 ha	100,0	72,8	100,0	78,7
w tym: 300-500	100,0	86,3	100,0	84,6
500-1000	100,0	57,9	100,0	56,6
1000 i więcej	100,0	78,4	100,0	88,2

W poszczególnych grupach obszarowych omawianych gospodarstw zmiany dotyczące ich liczby i powierzchni ogólnej były nieco zróżnicowane. Pod względem liczby gospodarstw i powierzchni ogólnej największy spadek dotyczył grupy obszarowej 500-1000 ha, natomiast relatywnie najmniejsze zmiany liczbowe miały miejsce w grupie obszarowej 300-500 ha, a powierzchniowe w grupie obszarowej powyżej 1000 ha UR.

Należy sądzić, że w odniesieniu do gospodarstw wielkoobszarowych woj. warmińsko-mazurskiego, działającego już w strukturach unijnych następne lata będą się charakteryzowały tendencją wzrostu zarówno ich liczby, jak też powierzchni ogólnej.

Podsumowanie

Liczbowo, wielkoobszarowe gospodarstwa rolne powyżej 300 ha UR w woj. warmińsko-mazurskim w stosunku do ogółu gospodarstw powyżej 1 ha UR stanowią niewielki odsetek, ważniejszą pozycję zajmują natomiast w strukturze powierzchni ogólnej tych gospodarstw.

Pod względem ilościowym najliczniej reprezentowana jest grupa obszarowa gospodarstw w przedziale 300-500 ha UR, natomiast ze względu na zajmowaną powierzchnię ogólną – grupa obszarowa powyżej 1000 ha.

Przestrzenne rozmieszczenie wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w granicach podregionów i powiatów województwa jest zróż-

nicowana. Najliczniej występują one w części środkowej i północnej Warmii i Mazur.

Prawie wszystkie gospodarstwa powyżej 300 ha UR w regionie prowadzą działalność rolniczą, która w grupach obszarowych 300-500 oraz 500-1000 ha UR ukierunkowana jest w większym stopniu na produkcję roślinną, natomiast w grupie powyżej 1000 ha – na produkcję zwierzęcą.

Strukturę użytkowania gruntów w wielkoobszarowych gospodarstwach rolnych w województwie cechuje wyraźna przewaga udziału użytków rolnych, w tym głównie gruntów ornych.

Z porównania danych zawartych w materiałach spisowych z lat 1996 i 2002 wynika, że w tym okresie gospodarstwa rolne powyżej 300 ha wykazały na terenie województwa tendencję spadkową zarówno pod względem liczby, jak i zajmowanej powierzchni.

Literatura

Raport z wyników spisów powszechnych w województwie warmińsko-mazurskim.

Urząd Statystyczny w Olsztynie. Olsztyn 2003.

Ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o ustroju rolnym. Dz. U. nr 64, poz. 592.